

АВТОНОМИЯ И БИОЕТИКА

втора част

Валентина Кънева
съставител

Съдържание

Христо П. Тодоров Авторитетът в условията на автономия	13
Томас Съорен Хофман Към актуалността на Кантовото понятие за автономия в биоетиката	23
Стилиян Йотов Автономия и достойнство	47
Валентина Кънева Принципът на автономията в биоетиката	60
Стоян Ставру Правен режим на съгласието за лечение	78
Станка Христова Вземане на етични решения при ограничена автономия на пациента	119
Ралица Георгиева Практиките на погребване на ембриони, правото на (не)информираност и принципът на автономията	130
Ирина Георгиева Трансплантационна медицина и етика: проблемът за комерсиализацията на донорството	139
Лена Н. Тодорова Индиферентността – логическо основание за донорство	152
Ася Асенова Сурогатно майчинство – нови идентичности в ерата на модерните биотехнологии	163
Справка за авторите	175
Zusammenfassungen / Abstracts.....	176

Настоящият сборник студии е резултат от конференцията, проведена на 9 декември 2010 г. във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ в рамките на проекта „Автономия и граници на автономията в биоетиката“, подкрепен от Фонда за научни изследвания през 2010 г. Студиите представят аспекти само от широката като обхват и сложна проблематика, свързана с тълкуването на автономията в съвременната морална и политическа философия, както и с разбирането за автономия, наложило се в биоетиката.

Уважението към достойнството на личността, личната неприкосновеност и самоопределение са в основата на защитата на личностите, гарантирана с основните човешки права. Принципът за уважение към автономията е възприет като основен етически и правен принцип в биоетиката и медицинската етика. Дискусиите около тълкуването на понятието и принципа обаче – общите, както и посветените на конкретни проблеми от практиката на медицината и медицинските изследвания – продължават, а предлаганите решения имат важни практически следствия.

Сърдечно благодаря на колегите, които се включиха в проекта с текстовете си и с готовност за обсъждането им, както и на Антоанета Колева от Издателска къща КХ - „Критика и хуманизъм“, която направи възможна появата на сборника в кратък срок. Специална благодарност бих искала да изкажа на Н. Пр. Карел ван Кестерен, посланик на Кралство Нидерландия в България, за оказаната подкрепа за публикуването на настоящия сборник.

Валентина Кънева

ноември 2011 г.

Авторитетът в условията на автономия

Христо П. Годоров

Едва ли някой ще оспори, че идеята за автономия, състояща се в изискването човек да се подчинява само на онези норми, които сам си дава или най-малкото приема за правилни, тоест за разумно обосновани, представлява най-важният морален ориентир в модерната епоха. Обществен идеал на модерността е учредяването на такива отношения, при които всеки ще бъде в състояние да упражнява своята автономия, без да е принуден да се подчинява на наложени от други без неговото собствено съгласие норми. Доколкото обаче категорията „авторитет“ в обичайния смисъл на нейната употреба изразява отношение не на самоопределение, а тъкмо на определяне на волята от друг, тя изразява такъв вид отношение, което от гледна точка на автономията трябва да бъде преодоляно. Намерението ми сега е да поставя на обсъждане въпроса има ли авторитетът все пак място и днес в условията на приетата като нормативен идеал автономия и ако да, какво може да бъде то.

Централната идея на обществено-политическия проект на Просвещението е идеята за отхвърлянето на всички авторитети. За мисленето на Просвещението следването на авторитети е равносилно на сляпо подчинение на чужда воля, на ограниченост и на

Към актуалността на Кантовото понятие за автономия в биоетиката¹

Томас Съорен Хофман (Хаген)

Без никакво съмнение думата „автономия“ е едно от великите основни понятия на новоевропейската етика. Това е така, доколкото в понятието „автономия“ в концентрирана форма намира израз *изискването за свобода* на Новото време. Новоевропейската етика решително не мисли подобно на Платон и основаната от него традиция, изхождайки от едно универсално добро, в светлината на което трябва да се разглеждат човешките отношения. Тя също така не мисли и подобно на Аристотел, като изхожда от един предпоставен етос, в който, ако не *доброто* изобщо, то поне *едно или друго добро* вече е осъществено. Тя не взема за своя мяра, както е в естественото право, и един метафизически обоснован „*ordo universalis*“ или пък някакъв идеал за съвършенство, според който би искала да ориентира нашето действие. Не, новоевропейската етика е етика на осъществяващата себе си свобода, на *интензифицирането* на свободата, в която човекът, както и човешката общност, разбират себе си в своята субективност, или с други думи, като определени да бъдат свободни. Но понятието „автономия“ се

---

¹ Превод от немски: Христо П. Тодоров.

АВТОНОМИЯ И ДОСТОЙНСТВО

Стилиян Йотов

Всички етики, но особено тестът в етиката на Кант, показват, че изходното деление между нормите на поведение е на позволителни и забранителни, т.е. възможни *vs.* невъзможни за универсализиране; заповедите едва вторично превръщат позволеното и в задължение. Но има ли самото най-абстрактно разделение в отношението ни към света някакво макар и минимално морално значение? Да, защото модалностите на практическия разум не са същите като на теоретическия. Ако се окаже, че едно действие е възможно и наред с това нарушава една забрана, с това забраната не се превръща в позволение; нейната валидност се запазва противно на фактите. Именно това контрафактическо съхраняване на разделителната линия между позволено и забранено е първичният и незаличим смисъл на морала, възможността да приписваме (в най-широк и първичен смисъл) *морален статус* (или поне нормативен статус) на предметите на нашето действие и отношение. Все пак, това макар да е необходимо, съвсем не е достатъчно условие за понятието ни за морал.

Защото моралът изисква в поведението си да се отнасяме към околните не само с оглед нас, но и *прямо самите тях*. Да зачетеш нещо морално, означава да го направиш и *заради самото него*. Реципрочността в отношенията се оказва неизбежно условие, за да го-

Принципът на автономията в биоетиката

Валентина Кънева

Принципът за уважение към автономността като етически и правен принцип има важна роля в хода на повече от 40-годишното развитие на биоетиката. Утвърждаването му като принцип е обвързано с определен обществен и политически контекст в Европа и Америка, с повишена обществена активност и чувствителност към проблемите в областта на медицината и медицинските изследвания, със загриженост за отношението към личността и съхраняването на човешкото достойнство във времето на високо развитата в технологично отношение медицина.

Понятието за автономия е основно понятие в етиката на Новото време. За определението на понятието и обосноваването на принципа в моралната философия основна роля има етиката на Кант и конструираната там връзка между автономия и достойнство¹. Въпреки нестихващите спорове около тези понятия, именно признаването на достойнството на всяко човешко същество като свободно същество и на правото му на самоопределение, както и на телесен интегритет като персонално-те-

---

¹ Вж. текстовете на Томас С. Хофман, „Към актуалността на Кантовото понятие за автономия в биоетиката“, и на Стилиян Йотов, „Автономия и достойнство“, в настоящото издание.

Правен режим на съгласието за лечение

Стоян Ставру

Съгласието има централно значение сред въпросите на оказването на медицинска помощ. Такова е необходимо както при прилагането на различните методи за диагностициране и лечение (чл. 87, ал. 1 ЗЗ), така и при донорството на органи, тъкани и клетки за трансплантация приживе (чл. 24, ал. 1 от Закона за трансплантация на органи, тъкани и клетки – ЗТОТК). Съгласие е необходимо и при осъществяването на медицински научни изследвания (чл. 199, ал. 1 ЗЗ), при извършването на клинични изпитвания (чл. 96, ал. 1, т. 3 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина – ЗЛПХМ), както и при прилагане на неконвенционални методи за благоприятно въздействие върху индивидуалното здраве (чл. 3, ал. 1, т. 4 от Наредба №7 от 1 март 2005 г. за изискванията към дейността на лицата, които упражняват неконвенционални методи за благоприятно въздействие върху индивидуалното здраве). Предмет на настоящото изложение ще бъде единствено съгласието за лечение по чл. 87, ал. 1 ЗЗ.

Вземане на етични решения при ограничена автономия на пациента

Станка Христова

Въпросът за границите на автономията на пациента може да се постави в два плана.

Първият е за границите на приложение на принципа за уважение към автономията на пациента. В биоетическата литература той се дискутира в контекста на две традиции – либералната традиция, свързана със свободата и правата, и утилитаристката традиция, свързана с ползата и вредата. В рамките на тези две традиции се предлагат различни морално и законово оправдани и обосновани ограничения. Някои от тези ограничения са формулирани като принципи, наречени от Файнбърг „liberty-limiting principles“, а от Бючъм – „autonomy-limiting“ principles. Те са съответно: *The harm principle*, *The principle of paternalism*, *The principle of legal moralism* и *The offense principle* и се отнасят до всички случаи на допустимо ограничаване на личната автономия¹.

---

¹ Според Бючъм те гласят следното: 1. *The harm principle* – ограничаването на автономията на една личност е оправдано с цел превенция на вредата, която тази личност може да причини на другите. 2. *The principle of paternalism* – ограничаването на автономията на една личност е оправдано с цел превенция на вредата, която тя самата може да си причини, независимо дали на другите е причинена вреда. 3. *The principle of legal*

Практиките на погребване на ембриони, правото на (не)информираност и принципът на автономията

Ралица Георгиева

В европейските практики на погребване на ембриони и работата с тъгуващи родители в последните години има усилие да бъдат сближени определени стандарти в препоръки и законови форми, насочени към клиниките и ангажираните лекари.

3000 ембриона в годината на възраст след третия месец, сочат статистики в Германия, умират в майчиното тяло или малко след раждането. Тази смърт и страданието на засегнатите близки разполагат по особен начин с „невидимост“ в общественото възприемане, в голяма степен в смисъла и на това, че мъртвото дете „не притежава реалност“ за другите като не-родители. Липсват и представителни изследвания по тази проблематика. От 70-те години насам обаче се утвърждава разбирането за случващ се контакт между родителите и детето във времето на бременността. А новите диагностични техники в полето на пренаталните изследвания имат тук специален принос¹.

---

¹ Вж. Wolf, Jessica, Rosenkranz, Doris, *Der Umgang mit Fehl- und Totgeborenen in Deutschland, Ergebnisse eines Pilotprojekts*, в: *Das Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, www.familienhandbuch.de, 2004.

Трансплантационна медицина и етика: проблемът за комерсиализацията на донорството

Ирина Георгиева

Биоетиката разглежда човешкия живот като биологичен и като окачествен – такъв, който се случва в определена форма и етос. Днес ние живеем и се развиваме в условията на непрекъснат научен и технически прогрес, който налага необходимостта от етическо регулиране на процеса на интегриране на новите постижения в нашия живот. Едни от основните проблеми на биоетичните дискусии са свързани с развитието на биомедицината и биотехнологиите. Тези дискусии се концентрират около моралната допустимост и оценка на медицинските практики и резултатите – настоящи и бъдещи – от прилагането им.

Трансплантационната медицина е сред най-бързо и успешно развиващите се области на медицината. Като основни теми на биоетичната дискусия в контекста на трансплантациите се оформят проблемите около донорството на органи, тъкани и клетки. Настоящият текст се концентрира върху проблемите при донорството на органи, в частност при живото донорство. Това са проблеми с изключителна морална значимост, свързани с разбирането на

Индиферентността – логическо основание за донорство

Лена Н. Тодорова

От 60-те години на XX век насам трансплантацията на органи се утвърждава като животоспасяваща или подобряваща качеството на живот медицинска практика. Бързите темпове на развитие на медицинските технологии в областта на трансплантацията осигуряват възможно широко приложение на процедурата, както и висока степен на ефективност. С това се поставят и ред предизвикателства пред моралното осмисляне, етичното и нормативно легитимиране на трансплантационните практики както по отношение на изискванията на моралността – информираност, солидарност, доверие и пр., така и по отношение на правно-нормативната уредба. Хроничният дефицит на органи за трансплантация се очертава не само като медицински, но и като един от етичните проблеми в световен мащаб – търсенето многократно надвишава предлагането, а у нас този дисбаланс придобива относително големи размери в сравнение с държавите от ЕС. Този факт сам по себе си говори за определена изостаналост на общественото съзнание по отношение проблематиката на донорството и неспособността да се отговори адекватно на нуждите на реципиентите. Това поставя актуалната задача у нас за активизиране на дейността, свързана с намирането на нови методи

Сурогатно майчинство – нови идентичности в ерата на модерните биотехнологии

Ася Асенова

Понятието *сурогатно майчинство* крие необятно множество дилеми в личен, социален, морален и правен аспект. Тук ще набележа няколко фокуса, около които гравитират част от биоетичните проблеми по отношение на сурогатните практики. Текстът ще бъде единствено отправна точка към тях, с надеждата да се стартира обговарянето и задълбочат изследванията в тази насока, в конкретни параметри, реалност и динамика в България.

Репродуктивните технологии нарастват по обхват и възможности и този факт поражда значителни морални въпроси, които заслужават обществено внимание и дебат. В случая със сурогатното майчинство става дума за подсигуряване на заместител, на „резервна“ майка, която да износи поколението на двойка или индивид. Сурогатната майка е жена, която износва детето на друга жена, стимулирана от финансови подбуди или хуманни съображения.

Формално сурогацията може да бъде комерсиална или алтруистична. В първия случай сурогатните майки подписват споразумение за отказване от родителки права срещу заплащане. Алтруистичната е частна, обикновено семейна версия на комерсиалната, при която сурогатната майка износва

Справка за авторите

Христо П. Тодоров – доктор по философия, професор по философия и ръководител на Департамент „Философия и социология“ в Нов български университет.

Томас Съорен Хофман – професор по философия във Философския институт към Университета за дистанционно обучение в Хаген, Германия.

Стилиян Йотов – доктор на философските науки, професор по философия във Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

Валентина Кънева – доктор по философия, главен асистент по етика във Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

Стоян Ставру – доктор по право, хоноруван асистент в Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и лектор в Нов български университет.

Станка Христова – доктор по философия, ст. н. с. II ст. в Секция „Култура, ценности и морал“, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН.

Ралица Георгиева – магистър по немска филология, доктор по философия, СУ „Св. Климент Охридски“.

Ирина Георгиева – магистър по философия (практическа философия), докторант по етика, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

Лена Н. Тодорова – магистър по философия (практическа философия), докторант по етика, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

Ася Асенова – доктор по философия, главен асистент във Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“.